

שכנים לצרה

התגובה הצפויה של הערבים על תקיפה ישראלית באיראן

מאחורי דלתות סגורות עשויים מנהיגי מדינות ערב להודות לישראל על תקיפה של מתקני הגרעין באיראן - במיוחד אם התקיפה תהיה מוצלחת, ואם הם לא יסבלו מתגובה איראנית קשה

המונים בכיכר א־תחריר בקהיר ב־8 באפריל | כוחו של הרחוב הערבי הועצם בעקבות מה שמכונה "האביב הערבי", אולם המרחב הערבי הסוני נותר עדיין את איראן השיעית, והעוינות הזאת אף גברה בעקבות התמיכה של איראן במשטר אסד והמשך התקדמותה של איראן בתוכניתה הגרעינית

יואל גוז'נסקי

חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי באוניברסיטת תל-אביב, לשעבר ראש תחום איראן במשרד ראש הממשלה

עמוס ידלין

אלוף (מיל') - לשעבר ראש אמ"ן. כיום ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי באוניברסיטת תל-אביב

מבוא¹

ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו אמר בראיון לכלי תקשורת צרפתיים ערב ביקורו בפריז באוקטובר 2012 כי תקיפה ישראלית נגד מתקני הגרעין של איראן לא תערער את היציבות במזרח התיכון. להפך, היא תשמר את היציבות: "בניגוד למה שכל הספקנים אומרים, חמש דקות אחרי (תקיפה), אני חושב שתחושת הקלה תתפשט בכל האזור", אמר נתניהו בראיון. "איראן אינה פופולרית בעולם הערבי, רחוק מכך. כמה ממשלות באזור, וגם האזרחים שלהן, מבינים שאיראן גרעינית תהיה מסוכנת בעבורם ולא רק בעבור ישראל", הוסיף נתניהו.²

דעה שונה השמיעו - כך על פי הדיווחים - גורמים אמריקניים. אלה צופים תגובה חריפה של מדינות ערב בעקבות תקיפה ישראלית עצמאית באיראן. לטענתם, תקיפה באיראן עלולה להוביל לניתוק היחסים הדיפלומטיים הקיימים בין ישראל למדינות ערביות ואף לביטול הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן. "תקיפה באיראן תוציא את ההמונים בעולם הערבי לרחובות ותחייב את המנהיגים לנהוג בהתאם", אמרו אותם הגורמים.³ הגם שתגובות הערבים לתקיפה כזאת אינה - קרוב לוודאי - השיקול המרכזי העומד לעיני מקבלי ההחלטות בירושלים, ראוי שתהיה חלק מתהליך קבלת ההחלטות בנושא לפני כל תקיפה אפשרית.

עמדת הערבים כלפי התקפה ישראלית על איראן

מדיניותן בפועל של מדינות ערב תושפע מהנסיבות שבהן תצא התקיפה לפועל - בראש ובראשונה מידת הלגיטימציה שתהיה לישראל לתקיפה. זו תלויה בכמה גורמים עיקריים: מצב שיחות הגרעין של הקהילה הבין-לאומית עם איראן, מידת העמידה של איראן בהסכם הביניים שעליו חתמה

להערכתנו, התגובה במרחב הערבי לא צפויה לחרוג מהדפוסים שהכרנו במהלך שני העשורים האחרונים בכל פעם שישראל וגורם ערבי - בין אם מדינה ובין אם ארגון תת-מדינתי - התנגשו זה בזה

בנובמבר 2013, רמת התיאום של ישראל עם הממשל האמריקני קודם לתקיפה ואף קיומו של תהליך מדיני אפקטיבי עם הפלסטינים. ניתן להניח כי התגובה במרחב הערבי לא צפויה לחרוג מהדפוסים שהכרנו במהלך שני העשורים האחרונים בכל פעם שישראל וגורם ערבי - בין אם מדינה ובין אם ארגון תת-מדינתי - התנגשו זה בזה. מדובר בהתנגשויות החל ממלחמת לבנון הראשונה וכלה ב"עמוד ענן", כולל תקיפות הכורים בעיראק ב־1981 ובסוריה (על פי גורמים זרים) ב־2007 והתקיפות המיוחסות לישראל נגד אמצעי לחימה מתקדמים בסוריה ב־2013. כוחו של הרחוב הערבי הועצם בעקבות מה שמכונה "האביב הערבי", אולם המרחב הערבי הסוני נותר עוין את איראן השיעית, והעוינות הזאת אף גברה בעקבות התמיכה של איראן במשטר אסד. עם זאת, סביר להניח שההמונים במדינות ערב ייצאו לרחובות במחאה על כל תקיפה ישראלית נגד איראן, ומנהיגי מדינות ערב יגנו את ישראל בכל פה, גם אם תקיפת מתקני הגרעין של איראן - בוודאי אם תהיה מוצלחת - תשרת את האינטרסים שלהם לא פחות מאשר את אלה של ישראל.

לעוינות הזאת כלפי איראן תרם גם המשך התקדמותה בתוכניתה הגרעינית - תוכנית שהיא לצנינים בעיני המנהיגים הערבים אך גם בעיני הציבור הערבי. לראיה: סקר שערך מכון PEW במאי 2012 הראה כי שלושה מכל ארבעה ירדנים, שניים מכל שלושה מצרים ומחצית מהטורקים מתנגדים לכך שתהיה לאיראן יכולת גרעינית.⁴ התנגדות

רבה יותר אף נרשמה בסקר דומה שערך מכון PEW ופורסם ביוני 2013.⁵ סקר נוסף, שערך ב־2011 ג'יימס זוגבי, הראה גם הוא חשש רב בקרב מדינות ערב, במיוחד מדינות המפרץ, ממדיניותה האזורית של איראן.⁶ ניתן בהקשר הזה גם לציין את התגובה הערבית המרוסנת ואת התנהגותן הפרגמטית של ההנהגות ושל האזרחים במרבית מדינות ערב במהלך העימותים של ישראל עם חמאס. מבצע "עופרת יצוקה" (דצמבר 2008 - ינואר 2009)⁷ ומבצע "עמוד ענן" (נובמבר 2012)⁸ אופיינו ברטוריקה חריפה של המנהיגות הערבית, בכמה הפגנות בערים, אך בצעדים מעשיים - צבאיים ומדיניים - מינוריים בלבד. תגובות הערבים הסתכמה בהגשת דרישה לדיון דחוף של הליגה הערבית ושל מועצת הביטחון ובהבטחות לסייע בשיקום ההרס בעזה.

התקיפות המיוחסות לישראל בסוריה במהלך 2013 זכו ללא יותר מאשר תגובה רטורית - בעיקר מבעלות בריתה של סוריה - דבר המשקף את עמדת המדינות הסוניות המבקשות להפיל את משטר אסד ולהחליש בכך את איראן.⁹ לפיכך, פגיעה כירורגית במתקנים גרעיניים באיראן - פגיעה שמשרתת את האינטרסים של רבות מהמדינות האמורות - לא תזכה, קרוב לוודאי, לגינויים חריפים יותר מאשר אלה שספגה ישראל בעימותים שהיו לה בעשורים האחרונים.

עם זאת, לא מן הנמנע כי בתגובה לתקיפה ישראלית עצמאית באיראן עלולות מדינות ערב - תחת האכסניה של הליגה הערבית ושל המועצה לשיתוף פעולה במפרץ - להוביל לקבלת החלטות אנטי ישראליות בפורומים פוליטיים ומשפטיים של האו"ם. החלטות גינוי על "תוקפנותה של ישראל" ועל פעולתה "בניגוד לכללי המשפט הבין-לאומי" צפויות במיוחד אם איראן תראה שהייתה פגיעה לא מידתית באזרחים. כמו כן עלולות כמה מהמדינות לתמוך בהטלת סנקציות על

ישראל ובקריאות להעמיד לדין את ההנהגה הישראלית בבית הדין הבינלאומי הפלילי בהאג (ICC). יש להניח שארה"ב תטיל וטו על החלטות מהסוג הזה, אך מהלך כזה יגבה כנראה מחיר מדיני ממשל. אפשר שגם תהיה פנייה ערבית לבית הדין הבין-לאומי לצדק בהאג (ICJ) בדרישה לקבל חוות דעת מייעצת בשאלה אם פעולת ישראל הייתה מעשה תוקפנות הסותר את המשפט הבין-לאומי. נוסף על המהלכים המדיניים האלה לא מן הנמנע שסוגיית הגרעין הישראלי תעלה ביתר שאת לסדר היום האזורי והבין-לאומי.

הערבים ותוכנית הגרעין של איראן

המדיניות של המרחב הערבי כלפי תוכנית הגרעין של איראן רוויית סתירות. מדינות ערב אומנם אינן רוצות לראות לצידן מדינה שיעית רדיקלית כאיראן חמושה בנשק גרעיני שתבקש בזכות יכולתה זו להכתיב את סדר היום האזורי, אך בה בעת הן חוששות שבעקבות תקיפת מתקני הגרעין של איראן יתפתח עימות אזורי. איראן, כך הן חוששות, תבקש לגרום גם אותן לעימות ואולי אף - במקרה של מדינות המפרץ הערביות - לפגוע בשטחן. החשש בקרב מדינות המפרץ הערביות הוא רב יותר מפני שהן נמצאות "בקו האש". כך, למשל, כדי להימנע מצעדי גמול של איראן הן הכריזו בכמה הזדמנויות שלא יאפשרו להשתמש בשטחן לצורך התקפה עליה.¹⁰ אולם אם שליטי המפרץ יהיו משוכנעים שפעולה צבאית היא הדרך היחידה למנוע מאיראן לרכוש יכולת גרעינית צבאית, הם יראו בתקיפת אתריה הגרעיניים הכרח בל יגונה. ברגע האמת הם יעדיפו לספוג תגובה איראנית - כואבת ככל שתהיה - על פני חיים בצל איום גרעיני איראני.

תדמיתה השלילית של איראן בעיני המנהיגים הערבים נחשפה במסמכי "ויקיליקס". מאלה ניתן ללמוד עד כמה הם רואים בתוכנית הגרעין של איראן איום מוחשי. זכורה במיוחד התבטאותו של מלך סעודיה, עבדאללה, שביקש מהאמריקנים "לערוך את ראש הנחש" האיראני.¹¹ מדינות ערב, ובראשן שכנותיה הערביות של איראן, מכירות בחומרת האיום הנשקף להן מאיראן, אך מבקשות לא להכעיסה. בשל כך הן הביעו תמיכה בפתרון דיפלומטי של משבר הגרעין ורצון להשתתף

רה"מ בנימין נתניהו: "איראן אינה פופולרית בעולם הערבי, רחוק מכך. כמה ממשלות באזור, וגם האזרחים שלהן, מבינים שאיראן גרעינית תהיה מסוכנת בעבורם ולא רק בעבור ישראל"

בו באופן פעיל יותר - לצד חשש גובר שארה"ב תגיע להסכם עם איראן על חשבונ.¹² עם זאת באופן פומבי הכירו מדינות ערב בזכותה של איראן להחזיק בטכנולוגיה גרעינית לצורכי שלום, אך הפצירו בה לשתף פעולה עם הקהילה הבין-לאומית ועם משטרי הפיקוח המקובלים של הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א). נוסף על כך הן הביעו חשש מכל פעולה צבאית נגד איראן והדגישו את ההשלכות ההרסניות האפשריות של פעולה כזאת עליהן. השוני באוריינטציה, באופיים ובמשקלם של השחקנים הערבים השונים מצריך לחלקם לכמה קבוצות עיקריות על פי תגובתם הצפויה לפעולה צבאית ישראלית נגד איראן.

אם שליטי המפרץ יהיו משוכנעים שפעולה צבאית היא הדרך היחידה למנוע מאיראן לרכוש יכולת גרעינית צבאית, הם יראו בתקיפת אתריה הגרעיניים הכרח בל יגונה

"מדינות השלום": מצרים וירדן

גורמים אמריקניים בכירים הזהירו את ישראל שתקיפה ישראלית באיראן עלולה להביא לביטול הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן בשל תלותם של מנהיגי המדינות האלה בהלך הרוח בקרב ההמונים. "המנהיגים אינם שולטים בעמיהם, אלא הרחוב הוא ששולט

בהם", נאמר בדיווח.¹³ הן מצרים והן ירדן אכן ייאלצו ללא ספק לנקוט צעדים דקלרטיביים ומעשיים נגד ישראל. אך גם אם ביטול הסכמי השלום הוא אופציה בעבורן, ספק אם הן ינקטו צעד משמעותי כל כך בתגובה לתקיפה ישראלית באיראן, אם הן לא ביטלו את ההסכמים כאשר התחוללו בשנים האחרונות עימותים אלימים בין ישראל לפלסטינים. ההנהגות בשתי המדינות עלולות לבקר את ישראל בחריפות, לקרוא לשגריריהן בחזרה ולתמוך בצעדים נגד ישראל בפורומים בין-ערביים ובין-לאומיים.

מדיניותן של מצרים ושל ירדן תושפע גם מהצורך להסיט את השיח הציבורי מבעיות הפנים לנושאים אחרים ולהיענות לקריאות ברחוב נגד ישראל - קריאות שצפויות להתחזק בעקבות תקיפה ישראלית באיראן. התגברות המחאה ברחוב עלולה להציב אתגר קשה למשטרים. אלה יזדקקו להפסקה מהירה של האש לפני שהפגנות התמיכה בערים יכתיבו את הקו המדיני.

סעודיה ומדינות המפרץ

למרות הבדלי הגישות בין שש מדינות המפרץ הערביות, הן אימצו בשנים האחרונות גישה תקיפה יחסית בנוגע לסוגיית הגרעין האיראני בפרט ומדיניותה האזורית של איראן בכלל. ניתן לומר לאחר כמעט שלוש שנים של טלטלה אזורית כי הגוש המלוכני במפרץ הוא המלוכד ביותר והקרוב ביותר לעמדה הישראלית בהקשר הזה. אולם תגובתן תלויה גם במידה שבה ייפגעו האינטרסים שלהן כתוצאה מהרחבת העימות. חוץ מאשר קטר, שצפויה להיות הקולנית והביקורתית ביותר בתגובתה לתקיפה ישראלית באיראן, נראה שמדינות המפרץ יבקשו להנמיך את גובה הלהבות.

אולם, חששן מפני איראן ייאלץ אותן לפייס אותה, לגנות את ישראל וייתכן גם לקדם צעדים נגדה בפורומים בין-לאומיים. המונרכיות במפרץ אומנם מודאגות מהתקדמות איראן לעבר יכולת גרעינית, אבל לא פחות מכך הן מודאגות מפגיעה פוטנציאלית בחופש השיט ובהפקת הנפט במפרץ. כמו כן הן מודאגות מהתגובה שתהיה בקרב האזרחים שלהן אם ייווצר הרושם שהן סייעו, ולו בעקיפין, לתקיפת אתרי הגרעין באיראן.

מזכ"ל חזבאללה ומנהיגי סוריה ואיראן בפגישה בדמשק, 25 בפברואר 2010 | מערכת היחסים בין איראן לחזבאללה קשורה לא רק לשותפות אינטרסים אלא גם לזהות אידיאולוגית ולנאמנות המבוססת על יחסים ברורים של שולח-שליח

מקור אספקה של מרבית אמצעי הלחימה שברשותו ומקור אימון והדרכה של אנשיו ומימון שוטף של פעילותו. נוסף על כך, הארגון רואה במנהיג העליון של איראן סמכות רוחנית עליונה, מקיים קשר תדיר וישיר עם ראשי המשטר בטהראן, מתייעץ עימם בנושאים עקרוניים ושוטפים ומתאם את צעדיו עימם. אולם תגובת חזבאללה במקרה של תקיפת אתרי הגרעין של איראן תלויה יותר מתמיד גם בשיקולים נוספים של הארגון. אלה קשורים לפגיעה אפשרית במעמדו ביורה הלבנונית, בסימן השאלה הגובר בנוגע למידת הסיוע שהארגון יכול לקבל מסוריה, ביכולתה של איראן לכפות את רצונה עליו, במידת הגיבוי שהארגון יכול לצפות מאיראן בעת משבר ובנסיבות הייחודיות שיתקיימו בעת שהתקיפה תתרחש.

גורמים ישראליים העריכו כי בעקבות ההתפתחויות ביורה - ובראשן מלחמת האזרחים בסוריה - יכולת התגובה של "הציר האיראני" נחלשה משמעותית.¹⁴ עם זאת, בחודשים האחרונים מסתמן תהליך חזרה של

מדיניותן של מצרים ושל ירדן תושפע גם מהצורך להסיט את השיח הציבורי מבעיות הפנים לנושאים אחרים ולהיענות לקריאות ברחוב נגד ישראל - קריאות שצפויות להתחזק בעקבות תקיפה ישראלית באיראן

את ארגון החמאס, שמפקדתו שכנה בדמשק, והביא לריסונו.

גם חזבאללה עשוי לרסן את עצמו בשל ההבנה שמעורבותו בלחימה בסוריה לצד אסד שוללת ממנו לגיטימציה במרחב הערבי הסוני.

מערכת היחסים בין איראן לחזבאללה קשורה לא רק לשותפות אינטרסים (בעיקר סביב המשך המאבק המזוין בישראל) אלא גם לזהות אידיאולוגית (כינון רפובליקה אסלאמית בלבנון על פי הדגם האיראני) ולנאמנות המבוססת על יחסים ברורים של שולח-שליח. לכן תקיפה של מתקני הגרעין האיראניים עלולה להביא לתגובה של חזבאללה.

איראן משמשת לחזבאללה מקור השראה,

המשטרים הערבים החדשים (נוסף על מצרים)

המשטרים האלה, שעוברים תהליכי שינוי מואצים בעקבות הטלטלה במרחב הערבי, אימצו בחלקם אוריינטציה אסלאמית. גם אם רעיונית ואידיאולוגית המשטרים הסוניים האלה רחוקים מאיראן - הם גם עוינים מאוד את ישראל. נוסף על כך, המשטרים החדשים האלה, שיש סכנה ליציבותם, רגישים יותר לקול הרחוב ועלולים לבקש גם הם לפייסו ולהסיט את הדיון מבעיותיהם הפנימיות לעבר ישראל.

בעלות בריתה של איראן

מלחמת האזרחים בסוריה כבר הביאה לשינוי מהותי במאזן הכוחות האזורי. סוריה, מרכיב מרכזי בציר הרדיקלי ובעלת הברית המרכזית של איראן במזרח התיכון בשני העשורים האחרונים, נחלשה באופן משמעותי. המרד נגד משטרו של אסד, שהחל במרס 2011, לא רק החליש את סוריה ואת האיום הקונוונציונלי שנשקף ממנה לישראל, אלא הוא החליש גם

מטוסי F-16I ("סופה") של טייסת הנגב בתרגיל "רד פלג" בנוואדה | החשש מאיראן והרצון במפלחה לא יביאו את הערבים לתמוך פומבית בתקיפה ישראלית

החמאס לחיק איראן בעקבות המהפכה השנייה במצרים - מה שמשפיע מטבע הדברים גם על נכונותו לשתף פעולה עם איראן נגד ישראל. האינטרס הבסיסי של איראן הוא לשמר את כוחו של המאחז השיעי-רדיקלי שהיא בנתה לחופי הים התיכון, ולכן ייתכן שגם היא לא תרצה להביא לעימות רחב היקף עם ישראל שעלול להזיק לחזבאללה, בוודאי אם תגיע למסקנה שלא נגרם נזק משמעותי לתוכניתה הגרעינית בעקבות התקיפה הישראלית, ואין סכנה ליציבות המשטר.

תגובות ערביות אפשריות לתקיפה

ככלל, יש להבחין בין תגובות מיידיות לאחר התקיפה לבין המדיניות שניקטו אותן מדינות בטווח הזמן הבינוני-ארוך שלאחר התקיפה. להערכתנו, ככל שנתרחק מהאירוע, כך תתמתן תגובת העולם הערבי (אם ניתן עדיין להשתמש במונח הרחב הזה) לתקיפה. תגובה לתקיפה ישראלית על מתקני הגרעין של איראן תושפע בעיקר מהמשתנים הבאים:

1. תגובת המרחב הערבי לתקיפה ישראלית אפשרית תלויה בראש ובראשונה בהצלחת התקיפה. ככל שהנזק למתקני הגרעין האיראניים יהיה חמור יותר וניכר יותר לעין, וככל שהפגיעות בכוח התוקף יהיו קטנות יותר והתגובה האיראנית תהיה מרוסנת יותר - כך גם תגובת הערבים תהיה מתונה יותר. הסיבה לכך היא שהצלחה ישראלית גדולה תאפשר למרחב הערבי להישאר מחוץ לעימות ולחזור במהירות לשגרה. ייתכן שתגובה איראנית רחבה הכוללת פגיעה באינטרסים ערביים ואף בשטחן של מדינות ערב עשויה דווקא להגביר את העימות הערבי-איראני ובכך להחליש את הביקורת הערבית על ישראל. אולם להערכתנו, פגיעה איראנית במדינות ערב תביא אותם להטיל את האשמה דווקא על ישראל. המצב עלול להיות חמור יותר מבחינתה של ישראל אם תקיפת אתרי הגרעין באיראן תסתבך: לא זו בלבד שמטרות התקיפה לא יושגו, אלא המחיר לכוח התוקף יהיה כבד, והתגובה האיראנית תהיה מסיבית. במקרה כזה סביר להניח שתגובת המרחב הערבי תהיה קשה יותר בשל הפגיעה בדימוי ההרתעה של ישראל.

2. ישנה משמעות מיוחדת למידת התמיכה הבינלאומית שתקבל ישראל לאחר התקיפה. תמיכה כזאת תהיה מושפעת מהאופן שבו תיישם איראן את הסכם הביניים שעליו חתמה עם המעצמות בז'נבה ב-23 בנובמבר השנה ובמידת ההתקדמות לקראת השגתו של הסכם קבע. אם יתברר שאיראן אינה מיישמת את ההסכם, אלא רק ראתה בו תכסיס להשגת הקלה בסנקציות, ואם השיחות על הסדר קבע יגיעו למבוי סתום או אף ייכשלו, הרי כל הפעלת כוח נגד מתקני הגרעין של איראן - ישראלית או אחרת - תיחשב לצעד של מוצא אחרון ותזכה לתמיכה רבה יותר. תמיכה כזאת בוודאי תבוא אם איראן תעשה פרובוקציה כלשהי - למשל תשבור את הכלים בנוגע לתוכניתה הגרעינית או תנקוט פעולה צבאית משמעותית במפרץ נגד ארה"ב או נגד בעלות בריתה. לעומת זאת, אם איראן תמלא בקפדנות אחר הסכם הביניים, ואף תהיה התקדמות לקראת השגתו של הסדר קבע בסוגיית הגרעין, תתקשה ישראל לפעול צבאית נגד מתקני הגרעין באיראן שכן במקרה כזה יראו בה גורם שמחבל במאמץ דיפלומטי מוצלח ומבטיח. במצב שבו הקהילה הבינלאומית כולה יוצאת נגד פעולה ישראלית באיראן יתקשה המרחב הערבי לרסן את ביקורתו על ישראל. גם יש משמעות מסוימת לקיומו של תהליך מדיני אפקטיבי עם הפלסטינים.

3. משמעות מיוחדת תהיה להיקף הפגיעה באזרחים בצד האיראני. אם איראן תצליח להראות כי אזרחים רבים שאינם מעורבים נפגעו ושנגרם בתקיפות נזק סביבתי משמעותי, יהיה לה קל יותר לגייס את תמיכת הרחוב הערבי והמוסלמי הרווי גם כך ברגשות אנטי ישראליים.
4. העמדה האמריקנית תהיה חשובה גם היא למדינות ערב. תמיכה אמריקנית - ובוודאי השתתפות אמריקנית באופן זה או אחר בתקיפה - תקל על המדינות האלה לרסן את הביקורת שלהן כלפי ישראל. בהקשר הזה ישנה משמעות גם ליכולת של ארה"ב לבודד את הזירה ולהביא להכלת העימות הישראלי-איראני כך שמדינות ערב יישארו מחוצה לו. אשר לעמדת ארה"ב - זו תושפע, בין היתר, מעמדותיהן של ירדן ושל מדינות המפרץ. צבא ארה"ב מבסס חלק מפעילותו על בסיסים צבאיים - אוויריים וימיים - שנמצאים בשטחיהן של מדינות המפרץ.

כפי שהודגש קודם לכן, התגובות לפעולה ישראלית באיראן לא יהיו אחידות, שכן לכל מדינה יש אינטרסים משלה. עם זאת, ההיסטוריה הוכיחה כי קל, יחסית, לאחד את מדינות ערב ואת הרחוב הערבי נגד ישראל. הסבירות לאחדות אנטי ישראלית

4. "A Global No to a Nuclear Armed Iran", **Global Attitude Project**, Pew Research Center, May 18, 2012, <http://bit.ly/Legq1V>
5. "Global views of Iran overwhelmingly negative", **Global Attitude Project**, PEW research center, June 11, 2013, <http://bit.ly/15TWp8q>
6. "Arab Attitudes toward Iran", **Arab American Institute Foundation**, 2011, <http://bit.ly/qBbQhr>
7. בסיום מבצע "עופרת יצוקה" תקף עבדאללה מלך סעודיה את פעולת צה"ל ברצועה והגדיר אותה "מעשי טבח המוניים שביצע כנופיה נפשעת". לדבריו, יוזמת השלום הסעודית "לא תישאר זמן רב על שולחן הדיונים". בדברים שאמר בפסגה הכלכלית שהתכנסה בכויית תחת הכותרת "עזה והאדם" אמר עבדאללה שבפני ישראל עומדות שתי אופציות: מלחמה או שלום. "אולם אופציית השלום לא תישאר זמן רב". ראו גם: יואב שטרן, "עופרת יצוקה - עבדאללה מלך סעודיה: יוזמת השלום הסעודית לא תישאר זמן רב על שולחן הדיונים", **הארץ**, 19 בינואר 2009, <http://bit.ly/leD8IB>
8. בכיכר א'תחריר בקהיר התקהלו אלפי בני אדם כדי לנגות את מה שהם כינו "התוקפנות הישראלית נגד רצועת עזה" וכדי להזדהות עם "האחים הפלסטינים וכדי לסייע לעניינים ולעצור את התוקפנות נגדם". מצרים קראה לישראל להפסיק את המבצע והחזירה את שגרירה למצרים עם פתיחת המבצע. שגריר ישראל במצרים הוחזר לישראל עוד לפני תחילת המבצע. למרות רטרוריקה חריפה במיוחד של נשיא מצרים, מורסי, זה האחרון נמנע מנקיטת צעדים קיצוניים נגד ישראל ועל ידי כך התאפשר לו למלא את תפקיד המתווך בעימות. מועצת הביטחון התכנסה לשיבת חירום ביוזמת מורסי ששלח לעזה את ראש ממשלתו, הישאם קנדיל. בישיבה במועצת הביטחון לא התקבלה כל החלטה, ולא פורסמה כל הודעה. ראו עוד: רועי קיים ואליאור לוי, "הפגנות בקהיר, מורסי מזוהר: ישראל תשלם", **YNET**, 16 בנובמבר 2012, <http://bit.ly/TSFLQx>. בקטאר שיבחה התקשורת את ירי הטילים של הארגונים לתל-אביב. אמיר קטאר הפגין מעורבות ישירה וביקר ברצועה לפני העימות והבטיח סיוע נדיב. כמו כן דרש קטאר לכנס את שרי הליגה הערבית, כדי "לדון מחדש ביוזמת השלום הערבית".
9. Anne Barnard, "Syria Blames Israel for fiery attack in Damascus", **New York Times**, May 5, 2013, <http://nyti.ms/18UgLRh>
10. "Qatar opposes attack on Iran", **AFP**, March 28, 2012, <http://bit.ly/17Vh5Cj>
11. "US embassy cables: Saudi king urges US strike on Iran", **The Guardian**, 28 November 2010, <http://bit.ly/1cMcNUR>
12. Tariq Alhomayed, "The Negotiations will come at our Expense", **Asharq Alawsat**, December 2, 2012, <http://bit.ly/q5lpR>
13. "ארה"ב: תקיפה ישראלית תסכן את השלום עם מדינות ערב", **גלובס**, 20 בספטמבר 2012, <http://bit.ly/184cmsJ>
14. "Syria and Hezbollah won't join the fight if Israel strikes Iran, top-level report predicts", **The Times of Israel**, January 3, 2013, <http://bit.ly/X23qQ8>
15. הסוניה הזאת עלתה בדיון משותף שקיימו המכון למחקרי ביטחון לאומי ומרכז דיון ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב בדצמבר 2012
16. Aaron Kalman, "Iran says three Arab countries let Israel use their air space to attack Sudan", **Times of Israel**, November 5, 2012, <http://bit.ly/SOWnmR>
17. יואל גונדנסקי, "תקיפת איראן - ומה יגידו השכנים?", **YNET**, 12 בספטמבר 2012, <http://bit.ly/Safx8U>
18. Yossi Melman, "Haaretz Wikileaks exclusive: Bahrain King boasted of intelligence ties with Israel", **Haaretz**, April 8, 2011, <http://bit.ly/g2Lq5R>

מנהיגי מדינות ערב עשויים - מאחורי דלתות סגורות - להודות לישראל על שעשתה גם בעבורם את "העבודה המלוכלכת", במיוחד אם התקיפה תהיה מוצלחת, והשלכותיה יהיו מצומצמות

כקורבן, בוודאי אם תראה שאזרחים חפיים מפשע נפגעו. סביר להניח שהיא תבקש לגייס לעמדתה זו תמיכה בעולם המוסלמי בכללותו, מעבר למזרח התיכון, הרווי גם כך ברגשות אנטי ישראליים חזקים.

על הדיון באופציית התקיפה הישראלית באיראן להביא בחשבון גם כיצד פעולה כזאת תתקבל במרחב הערבי. ייתכן שסערה בעולם הערבי היא מחיר נוסף שראוי לשלם בעבור פגיעה משמעותית בתוכנית הגרעין של איראן, אלא שלשאלה "מה חושבים הערבים ומה יעשו הערבים" יש חשיבות, אם ישראל רוצה לצמצם את ההשלכות השליליות של תקיפה כזאת.

השאלה המרכזית שיש לשאול לפיכך היא האם צפויות תגובות חריפות יותר מהגיני המסורתי של ישראל - כמו ביטול הסכמי השלום או אף מהלכי כוח נגד ישראל. הטענה המרכזית המועלית במאמר היא שהתגובה הערבית תהיה, ככלל, מתונה באופן יחסי ודומה לתגובות שהיו בעבר על פעולות של ישראל ובוודאי שלא חריפה יותר מהן.

הנטייה הטבעית היא להעריך שמדינות ערב גייבו בחריפות על כל פעולה של ישראל נגד איראן. אולם בעבר כבר התבדו תחזיות דומות שהושמעו בנוגע לתגובות הצפויות של הערבים לפעולה כזאת או אחרת של ישראל או של ארה"ב. מנהיגי מדינות ערב עשויים - מאחורי דלתות סגורות - להודות לישראל על שעשתה גם בעבורם את "העבודה המלוכלכת", במיוחד אם התקיפה תהיה מוצלחת, והשלכותיה יהיו מצומצמות.

הערות

1. גרסה שונה של המאמר התפרסמה בכתב העת, **Survival**, Vol. 55, No. 4, August-September 2013, <http://bit.ly/1hf3Mja>
2. ברק רביד, "נתיניה: אם נתקוף באיראן, הערבים יחזו הקלה", **הארץ**, 30 באוקטובר 2012, <http://bit.ly/V5z8hi>
3. "US reportedly warns Israel that strike on Iran will cause Egypt, Jordan to sever ties", **Times of Israel**, September 20, 2012. See also Julian Borger, "US Warns Israel off pre-emptive strike on Iran", **The Guardian**, 31 October, 2012, <http://bit.ly/ljCqf>

כזאת צפויה לעלות אם בדרך לאיראן יפרו מטוסי חיל האוויר את ריבונותן של מדינות ערביות.¹⁵ בהקשר הזה מעניין לציין שאיראן האשימה שלוש מדינות ערביות (בלי שנקבה בשמותיהן) על שנתנו לישראל - לטענתה - רשות להשתמש במרחב האווירי שלהן כדי לתקוף מפעל נשק בסודן בנובמבר 2012, שכלל הנראה היה קשור לאיראן. התקיפה הישראלית - לכאורה - אירעה בלי שנשמעה מחאה ערבית כלשהי ובלי שהייתה תסיסה ברחוב הערבי לאחר התקיפה.¹⁶

המרחב הערבי הוא כיום מפורד ומוחלש ומתרכז, ככלל, בטיפול בבעיות הפנימיות. מצבו זה מחליש את יכולתו לפעול - בוודאי כגוש - נגד ישראל. משתנה משמעותי בעניין הזה קשור למצב בסוריה. תקיפה באיראן עלולה להפנות את אור הזרקורים לעבר ישראל ולהקל על משטר אסד ועל תומכיו להמשיך בדיכוי השיטתי של העם הסורי - הפעם הרחק מאור המצלמות. מנגד, נפילה של משטר אסד תקשה על איראן לגמול לישראל ותקל על המרחב הסוני, שיקבל בעקבות כך חיזוק משמעותי, לרסן את התבטאויותיו ואת מדיניותו כלפי ישראל.¹⁷

סיכום

בעבור המרחב הערבי התקפה ישראלית על מתקני הגרעין של איראן עשויה להיות הטוב בכל העולמות. היא גם עשויה לפגוע בתוכנית הגרעין של איראן ולעכב בכך את התקדמותה וגם יתאפשר להם לבקר את ישראל. עם זאת צורת הביקורת והיקפה תלויים במשתנים שפורטו לעיל. אם תקיפה כזאת תהיה מוצלחת, וחשוב לא פחות - תינהן מדימוי של הצלחה - יוסר מעליהם האיום. אם תקיפה כזאת תזכה לתמיכת ארה"ב, ואם יתקיים תיאום אמריקני-ישראלי קודם לתקיפה, יהיה בכך כדי להקל על הערבים לרסן את תגובתם. אך אסור לטעות: החשש מאיראן והרצון במפלתה לא יביאו את הערבים לתמוך פומבית בתקיפה ישראלית. מה שמניע את המרחב הסוני בעשור האחרון אינו הזדהות עם ישראל (אף שישנם אינטרסים משותפים),¹⁸ אלא בעיקר החשש מאיראן ומהתעצמותה. לעומת זאת עלולה איראן לזכות בגילויי סולידריות - במיוחד בקרב הקהילות השיעיות בלבנון, בבחריין ובעיראק ולהיות מוצגת